

Warszawa, 05-03-2024 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.573.17.2023.PW

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Konstancynie Łódzkim**

1. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹. Polska przystąpiła do OPCAT na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie i stanowi on część krajowego porządku prawnego (art. 87 i 91 Konstytucji). Podpisując OPCAT, Polska zobowiązała się do utworzenia krajowego mechanizmu prewencji, którego funkcję wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą działającego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)².

KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa – strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r., Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r. poz. 1058; dalej: ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem³. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej⁴”.

Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie swojej wizyty członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urządzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁵. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁶.

Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁷.

KMPT nie jest organem dochodzeniowo-śledczym. Nie rozpatruje również skarg⁸. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur i złego traktowania osób pozbawionych wolności oraz proponowanie rozwiązań mających na celu wyeliminowanie tego ryzyka. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw

³ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁴ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁵ Zob. art. 20 OPCAT.

⁶ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁷ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. przykładowo Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2020 r., Część II – Jak pracuje KMPT?.

⁸ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, pkt 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, New York and Geneva 2018, s. 4-6.

człowieka, w szczególności standardy ONZ⁹ oraz zalecenia organów międzynarodowych.

W każdym przypadku, kiedy przedstawiciele Krajowego Mechanizmu zidentyfikują ryzyko zaistnienia naruszeń praw osób pozbawionych wolności (nawet jeśli jego istnienie wynika jedynie z relacji osób pozbawionych wolności), KMPT jest zobowiązany do wydania odpowiedniego zalecenia w raporcie. Dlatego też na zalecenia końcowe w niniejszym raporcie należy patrzeć nie tylko przez pryzmat nieprawidłowości, które już zaistniały, lecz także przez pryzmat prewencji.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. wychowankowie, personel placówki, osoby odwiedzające) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie od tego, czy udzieliła informacji prawdziwej czy fałszywej. Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że „żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”.

3. Uwagi wstępne na temat wizytacji

Na podstawie art. 19 OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 27–30 listopada 2023 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm) wizytował Zakład Poprawczy i Schronisko dla Nieletnich w Konstancynie Łódzkim (dalej: ZPiSdN, zakład, placówka). W skład zespołu wizytującego wchodził: Paweł Borkowski i Przemysław Kazimirski (prawnicy) oraz Paulina Wróbel (psycholog).

⁹ Zob. art. 19 lit. b OPCAT.

Celem wizytacji było sprawdzenie traktowania i warunków detencji osób przebywających w placówce oraz rekomendowanie rozwiązań, które wzmocnią ich ochronę przed ryzykiem tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania placówki, przekazanych przez jej Dyrektora – p. Andrzeja Juszcza;
- oglądzie terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanków;
- rozmowach z wychowankami w warunkach zapewniających poufność;
- rozmowach z personelem placówki;
- zapoznaniu się na miejscu z wybraną dokumentacją.

Raport wskazuje funkcjonujące w placówce rozwiązania pozytywnie ocenione przez przedstawicieli KMPT (pkt 5) oraz obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu prewencji tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania (pkt 6).

4. Charakterystyka placówki

Zakład Poprawczy i Schronisko dla Nieletnich w Konstanczynie Łódzkim jest placówką dla chłopców. W jej skład wchodzi zakład poprawczy typu półotwartego (pojemność 48 miejsc) i schronisko dla nieletnich typu zwykłego (pojemność 20 miejsc)¹⁰. W czasie wizytacji w zakładzie poprawczym przebywało 17 wychowanków, a w schronisku dla nieletnich – 10 nieletnich. Nadzór nad placówką sprawuje Minister Sprawiedliwości.

¹⁰ Zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie funkcjonowania okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2022 r. poz. 1897); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie pobytu nieletnich w zakładach poprawczych (Dz. U. z 2022 r. poz. 1891); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie pobytu nieletnich w schroniskach dla nieletnich (Dz. U. z 2022 r. poz. 1889).

W placówce działa Szkoła Podstawowa nr 6 oraz Branżowa Szkoła I Stopnia. W szkole branżowej I stopnia realizowana jest nauka w zawodach: stolarz, ślusarz i kucharz, natomiast w szkole podstawowej chłopcy przysposabiają się do pracy w zawodzie kucharza. Ukończenie szkoły branżowej I stopnia (po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w danym zawodzie) umożliwi uzyskanie wykształcenia zawodowego i otrzymanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe.

5. Mocne strony

KMPT pozytywnie ocenia następujące praktyki:

- umożliwienie wychowankowi kontynuacji edukacji w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych;
- współpracę z fundacją „Po drugie” w zakresie przeciwdziałania bezdomności młodych dorosłych i usamodzielniania wychowanków placówek resocjalizacyjnych;
- nawiązanie współpracy z Instytutem Nauk Społeczno-Ekonomicznych w Łodzi i zainicjowanie działań ukierunkowanych na aktywizację zawodową wychowanków;
- realizowanie kursu przygotowującego do egzaminu certyfikacyjnego z obsługi wózka widłowego, pozwalającego wychowankom na uzyskanie nowych kompetencji zawodowych.

Przytoczone praktyki wskazują na indywidualizację planu wychowanków, dzięki czemu nieletni mają możliwość jak najlepszego wykorzystania czasu w placówce, aby rozwijać umiejętności i kompetencje pomocne w reintegracji ze społeczeństwem¹¹. Krajowy Mechanizm pozytywnie ocenia również kontakt wychowanków z osobami spoza placówki, co ma znaczenie w zakresie prewencji tortur, z uwagi na możliwość

¹¹ Zob. Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony nieletnich pozbawionych wolności (Reguły Hawańskie), przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 r., A/RES/45/113, reguła 79.

wyłapywania niepokojących sygnałów, świadczących o nieodpowiednim traktowaniu nieletnich.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1 Traktowanie

Delegacja KMPT ustaliła, że w placówce dochodziło do przypadków przemocy fizycznej wobec podopiecznych ze strony dwóch pracujących w szkole nauczycieli (10 września 2020 r., 30 grudnia 2022 r. i 18 stycznia 2023 r.). Zdarzenia te były przedmiotem śledztw prowadzonych przez Prokuraturę Rejonową w Pabianicach oraz postępowań dyscyplinarnych wszczętych po zawiadomieniach złożonych przez Dyrektora placówki.

Analiza nagrań monitoringu ze zdarzenia z 10 września 2020 r. wykazała, że nauczyciel kilkakrotnie dusił wychowanka, przyciskał pasek z torby do jego szyi, kilkakrotnie docisnął go do ściany. Zdarzenie to miało miejsce przy świadkach – pracownikach ochrony, wychowankach i innych pracownikach.

Inny nauczyciel w dniu 30 grudnia 2022 r. wszedł do klasy, w której odbywała się lekcja, zrzucił wychowanka z ławki i popchnął go. Ten sam nauczyciel 18 stycznia 2023 r. uderzył podopiecznego w twarz podczas zajęć na siłowni. Dyrektor placówki poinformował o zdarzeniu Prokuraturę Rejonową w Pabianicach i Komisję Dyscyplinarną dla Nauczycieli przy Wojewodzie Łódzkim.

W zakresie zdarzenia z 10 września 2020 r. Prokuratura Rejonowa w Pabianicach umorzyła prowadzone przeciwko pracownikowi śledztwo, na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.¹² W uzasadnieniu Prokurator wskazał, że przesłanką umorzenia

¹² Zob. art. 17 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37).

postępowania było wystąpienie okoliczności z art. 31 § 1 k.k.¹³, zgodnie z którym „nie popełnia przestępstwa, kto, z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem”. Dyrektor ZPiSdN złożył zażalenie od tej decyzji, które do dnia wizytacji Krajowego Mechanizmu nie zostało rozpoznane.

Z kolei prowadzone w tej sprawie postępowanie dyscyplinarne zakończyło się zwolnieniem pracownika oraz zakazem wykonywania przez niego zawodu przez okres 3 lat. Pracownik odwołał się od postanowienia do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Ministrze Edukacji, która uchyliła orzeczenie i przekazała sprawę do ponownego rozpoznania.

W przypadku nauczyciela, który dopuścił się przemocy w dniach 30 grudnia 2022 r. i 18 stycznia 2023 r., Dyrektor ZPiSdN zawiadomił Prokuraturę Rejonową w Pabianicach o możliwości popełnienia przez pracownika przestępstwa, niemniej na dzień wizytacji placówka nie posiadała informacji o rozstrzygnięciu sprawy. Pracownik został jednak zwolniony.

Z uwagi na powyższe KMPT zwróci się odrębnym pismem do Prokuratury Rejonowej w Pabianicach i Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Wojewodzie Łódzkim o informacje o wynikach prowadzonych postępowań.

W przypadku zdarzenia z 10 września 2020 r. zaniepokojenie budzi fakt, że żaden z pracowników placówki w trakcie incydentu nie zareagował na niedopuszczalne zachowanie nauczyciela.

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) podkreśla, że należy stworzyć atmosferę pracy, w której właściwą postawą jest zgłaszanie złego traktowania przez

¹³ Zob. art. 31 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17).

współpracowników. Komitet wskazuje, że musi być jasność co do tego, że wina za złe traktowanie wykracza poza sprawców i dotyka każdego, kto wie lub powinien wiedzieć, że złe traktowanie ma miejsce i nie zapobiega mu bądź go nie zgłasza. Implikuje to istnienie jasnych ram zgłaszania złego traktowania, jak również przyjęcie środków ochrony dla sygnalistów¹⁴.

CPT podkreśla również, że wymagane jest w tym względzie promowanie pozytywnego podejścia (również za pomocą szkoleń), które uświadomi pracownikom, że współpracowanie z kolegami, którzy uciekają się do niewłaściwego traktowania wychowanków, jest nieprofesjonalne i może być szkodliwe z punktu widzenia kariery zawodowej¹⁵.

W ocenie KMPT kierownictwo placówki powinno uzmysłowić pracownikom, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania są nieprofesjonalne, rzutują na wizerunek placówki i jej pracowników oraz potęgują stres i agresję, co w dalszej perspektywie ma wpływ na poziom wzajemnych interakcji oraz skuteczność oddziaływań wychowawczych. Dlatego też w interesie wszystkich jej pracowników jest stanowcze reagowanie i zgłaszanie takich sytuacji.

Zgodnie z art. 37 Konwencji ONZ o prawach dziecka¹⁶ należy zapewnić, że żadne dziecko¹⁷ nie doświadcza tortur lub innych form okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania. Każde dziecko pozbawione wolności powinno być traktowane w sposób humanitarny i z poszanowaniem wrodzonej godności jednostki ludzkiej, w sposób uwzględniający potrzeby osoby w danym wieku.

¹⁴ Zob. Standardy CPT zawarte w dokumencie pt. „Zwalczanie bezkarności”, Wyciąg z Czternastego Sprawozdania Ogólnego, CPT/Inf (2004) 28-part, p. 26.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Konwencja o Prawach Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

¹⁷ W rozumieniu Konwencji „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.

Krajowy Mechanizm rekomenduje poinstruowanie pracowników o zasadach działania w sytuacjach zagrożenia i sposobach zgłaszania niewłaściwych zachowań ze strony współpracowników.

6.2. Personel

Na dzień wizytacji w ZPiSdN było zatrudnionych 12 wychowawców, 3 psychologów, 3 pedagogów, 2 pielęgniarki, lekarz ze specjalizacją w dziedzinie psychiatrii i internista, którzy są dostępni dla wychowanków dwa razy w tygodniu. Ponadto w placówce pracuje również personel dydaktyczny – nauczyciele ogólnokształcący i nauczyciele przygotowujący do nauki zawodu. Na potrzeby bezpieczeństwa w placówce zatrudnieni są pracownicy ochrony.

Personel pedagogiczny legitymuje się wykształceniem w dziedzinie pedagogiki, psychologii, psychotraumatologii, resocjalizacji, profilaktyki społecznej, terapii uzależnień, przeciwdziałania przemocy. Podnosi również stale swoje kompetencje przez szkolenia, studia podyplomowe i kursy.

KMPT pozytywnie ocenia rozwój zawodowy pracowników i tematykę realizowanych szkoleń. Zachęca jednocześnie, by rozwój i wsparcie merytoryczne personelu miało charakter systematyczny i adekwatny do potrzeb.

W związku z tym rekomenduje włączenie do programów szkoleniowych pracowników zagadnień tematycznych związanych z: komunikacją interpersonalną, umiejętnością radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka i praw dziecka (w tym Regulami Hawańskimi), Protokołem stambulskim i udzielaniem pierwszej pomocy.

Krajowy Mechanizm podkreśla, że odpowiednio dobrany i wykwalifikowany personel stanowi skuteczną gwarancję ochrony nieletnich przed niewłaściwym traktowaniem. Dzięki swojej wiedzy i doświadczeniu oraz codziennemu kontaktowi z wychowankami ma możliwość bieżącego monitorowania zachowania podopiecznych i rozpoznawania niepokojących sygnałów, mogących świadczyć o ich nieodpowiednim traktowaniu. W przypadku stwierdzenia takich zdarzeń może także podjąć skuteczne środki zaradcze (np. przez udzielenie pomocy, wezwanie Policji czy zgłoszenie przełożonym swoich obaw i podejrzeń). Dlatego ważne jest, by personel był odpowiednio dobrany, miał stworzoną możliwość podnoszenia swoich kwalifikacji, rozwoju zawodowego i wiedzy w zakresie identyfikowania symptomów mogących świadczyć o niewłaściwym traktowaniu.

Na kwestie odpowiedniego doboru i kwalifikacji personelu odpowiedzialnego za opiekę nad osobami w miejscach detencji zwraca też uwagę CPT, podkreślając, że dozór i opieka nad osobami nieletnimi pozbawionymi wolności jest zadaniem szczególnie wymagającym. Personel powołany do wypełniania tego zadania powinien być starannie dobrany pod względem osobistej dojrzałości i zdolności do radzenia sobie z wyzwaniami związanymi z pracą i dbaniem o dobro tej grupy wiekowej¹⁸.

Z ustaleń wizytujących wynika, że współpraca pomiędzy pracownikami przebiega co do zasady pozytywnie. Niemniej jednak pojawiły się również sygnały wskazujące na wewnętrzne konflikty, brak właściwego przepływu informacji, poczucie niesprawiedliwości czy wzajemne podejrzania. W placówce realizowana jest regularna superwizja, która daje możliwość wspólnej pracy nad tymi problemami.

W ocenie KMPT zasadne jest kontynuowanie spotkań superwizyjnych. Służą one bowiem rozładowaniu napięć powstałych w trakcie wykonywania obowiązków

¹⁸ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, p. 33.

zawodowych i mogą przyczynić się do polepszenia relacji pomiędzy personelem, z korzyścią dla jakości pracy i sprawowanej opieki nad wychowankami.

6.3. Warunki materialne

Wizytujący pozytywnie ocenili warunki materialne oferowane podopiecznym. Nieletni mieli do swojej dyspozycji m.in. świetlice, aneksy kuchenne i siłownię. Zastrzeżenia budziły jednak warunki panujące w sanitariacie, gdzie na ścianach widoczna była pleśń i wilgoć, z sufitu odpryskiwała farba i tynk, na kabinach widać było znaczące ślady zużycia.

Ponadto z rozmów z wychowankami wynikało, że zdarzają się sytuacje, gdy przez kilka dni brakuje w placówce ciepłej wody.

Z wyjaśnień Dyrektora wynikało, że związane jest to z awaryjnością systemu grzewczego.

Krajowy Mechanizm rekomenduje systematyczny przegląd warunków panujących w sanitariatach i bieżące remontowanie pomieszczeń w razie potrzeby. Ponadto zaleca zagwarantowanie wychowankom stałego dostępu do ciepłej wody.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca Dyrektorowi Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Konstanczynie Łódzkim:

1. Poinstruowanie pracowników o zasadach działania w sytuacjach zagrożenia i sposobach zgłaszania niewłaściwych zachowań ze strony współpracowników;

2. Włączenie do programów szkoleniowych pracowników zagadnień tematycznych związanych z: komunikacją interpersonalną, umiejętnością radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka i praw dziecka (w tym Regułami Hawańskimi), Protokołem stambulskim, udzielaniem pierwszej pomocy;
3. Kontynuowanie regularnych spotkań superwizyjnych;
4. Systematyczny przegląd warunków panujących w sanitariatach i bieżące remontowanie pomieszczeń w razie potrzeby;
5. Zagwarantowanie wychowankom stałego dostępu do ciepłej wody.

Ponadto KMPT zwraca się do Prokuratury Rejonowej w Pabianicach i Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Wojewodzie Łódzkim o informacje o wynikach postępowań wskazanych w pkt 6.1 raportu.

Opracowała: Paulina Wróbel

Za Zespół podpisuje:

Rafał Kulas

Dyrektor Zespołu

/-wydano i podpisano elektronicznie/